

تورک یوردی

تورک ادبیاقلری مرکز هیئت طر فندره نشر اولنور .

جلد ۴

نموز ۱۹۲۶

نومرو ۱۹

آذری چلبی

با کوده چیقان « معارف و مدنیت » مجموعه سنده کی بر مقاله مناسبتیله

صوک بش سنه ظرفنده سلمان ممتاز نامیله ادبیات ساحه سنده چالیشمغه باشلایان آذربایجانلی تجارلردن « سلمان عسکر اوف » ، با کوده ، تورک - آذری قیلاسیک ادبیاتنک بعض سیمالینه عائد بر قاچ مقاله ورساله نشر ایتدی . اسکی متنلری احیا ایتمک ایچین صرف ایتدیکی غیرتی تقدیر ایتدیکمز محرر ، تدقیقاتنده هیچ بر علمی اصوله استناد ایتمز . بونلر ، مختلف تورک لهجه لرینک وجوده کتیردیکی ادبیاتلرک مشترک خط تکاملی نظر اعتباره آلمیارق ، اسکی تذکره جیلک سیسته منی تقلیداً علی العجله یازیلش سطحی بر کورو شک افاده سندن باشقه بر شی ده کیلدر : تعقیب ایتدیکی بسیط و ابتدائی اصولره رغماً ، محرر ، تدقیقاتی ائناسنده ینه بر جوق فاحش خطالر یا بمقدن قور تولاماز ؛ و غافلی بولوندینی یا کلیشلقلرک - هیچ بر مآخذ و منبع کوسته رمه دن - حقیقت اولدیغنه دائماً قطعی بر لسانله حکم ایدر .

با کوده منتشر « معارف و مدنیت » مجموعه سنک ایکنجی سایسنده « آذربایجان شاعرلردن آذری چلبی » عنوانیله نشر ایتدیکی بر مقاله سی ، یوقاریده سردایتدیکمز فکرلری تأیید ایچین کافیدر .

« آذری چلبی » نک حیات خصوصیه و ادبیه سی حقنده ویریلن معلوماتک احتوا ایتدیکی قصورلری ایضاحدن صرف نظر ایدرک ، بز بوراده ، سلمان ممتازک فکرلرینی اساس اعتباریله ردایتمک مجبوریتنی حس ایدیورز : چونکه اونک آذر - بایجانلی عدایتدیکی « آذری چلبی » ، آذربایجانلی ده کیل ، عثمانلی تورک شاعرلرنددر . المزده بولونان مبذول و نائق تاریخیه ایله بونی اثبات ایتمک قولاید . هر شیدن اول محرری آلداتان اوافق بر نقطه اوزرنده دورمق ایجاب ایدیور :

سلمان ممتازک ، مقاله‌سی یازارکن استفاده ایتدیکی منبری کوسته رهمه‌سه رهمه رهمه ، بزکندیسنک «عثمانلی مؤلفلری» [۱] و «قاموس الاعلام» ایله «یوسف بک وزیراوف» طرفدن یازیلان «آذربایجان ادبیاتنه بر نظر» [۲] اسملی اثرلردن اخذ معلومات ایتدیکنی سوبلیه بیلیرز. حتی اوکا، «آذری چلی» نك آذربایجانلی اولدینی فکری تلپین ایدن عاملکده وزیراوفک اثری اولدینی ادعا ایتک یا کلیش بر حرکت اولماز ؛ چونکه او ، سلمان ممتازدن ایکی سنه اول نشر ایتدیکی کتابنده ، آذری چلی بی ، «عثمانیده یقشمش آذربایجانلی مؤلفلر» فصلنده کوسته رمشدرد. یوسف وزیراوفی آلداتان جهتده ، حقیقی اسمی «ابراهیم» اولان آذری چلینک ایدیندیکی مخلصیدر .

بر دفعه بونی بیلمه‌لی که بو کون آذری کلمه‌سی آذربایجانده یاشایان بر خلقه علم اولمشه‌ده ، بو کلمه آنجق صوک اون سنه ایچنده بومعاده قوللانیلمغه باشلامشدر . داها اوللر ، بر آذربایجانلی یه آذری دنیله‌یکی کورولمه‌مشدر . بناء علیه آذری مخلصی قبول ایدن ذواتک مطلقا آذربایجانلی اولدینه حکم ایدیله من . ناصل که «آذری چلی» دن ماعدا اون برنجی عصرده یاشامش بری استانبوللو ، دیکری بروسه‌لی اولان «آذری» مخلصی داها ایکی شاعر حقنده معلوماتمز موجوددر [۳] . حتی وقتیه آذربایجانک کندیسند دخی بویه تخاص ایتش اولان شاعرلر بیه مطلقا آذربایجانلی اولدیلری ایچین بو مخلصی ایدنه مشلردر . حالا بر حیات اولان با کونک «بزوونا» قریه‌سی اهالیسندن اختیار شاعر «مشهدی» ، «آذر» مخلصیه «اتفاق» غزته‌سند [۱۹۰۸] اثرلری نشر ایدم رکن ، آذری کلمه‌سی آذربایجان مطبوعاتنده هنوز دوغمامشدی .

بو ایضا حاتدن صوکرا سلمان ممتازک مقاله‌سی حقنده کی تنقیدی فکرلرمزی تأیید و آذری چلینک حقیقی چهره‌سی تثبیت ایده بیلیرز .

[۱] بروسه‌لی طاهر بک - عثمانلی مؤلفلری . جلد ۲ ، جزو ۱ ، صیفه ۶۱

[۲] یوسف بک وزیراوف - آذربایجان ادبیاتنه بر نظر ، صیفه ۸۵

[۳] سالم تذکره‌سی .

آذری چلبینک آذربایجانلی اولدیغنی وبر مناسبتله تورکیایه مهاجرت ایدمرك بوراده توطن ایتدیکنی ، سلمان ممتاز ، املاسنی محافظه ایتدیکمز شو سطرلرله ایضاح ایدیور :

« وقت ایکن [وقتیه] دوغما یوردیمز اولان آذربایجانده عدالت سز حکمدارلردن ویاخود حکمدار منزله سنده اولان « عالم » لردن فوق العاده اذیت چکن بعض تمکینلی ، وقارلی ادیب وشاعرلیمز عمومیت ایله یا سیاحته چیقار ویا بوسبوتون عثمانلیه [عثمانلی مملکتته] ، هندوستانه ، ایرانه کوچهرک اورالرده ساکن اولورلردی . (آذری چلبی) دخی اول مهاجر شعرا وادبا قافله سندن صایلمالیدر . اونک هانکی تاریخده ونه سبب دن طولای آذربایجانلی ترک ایتدیکنه دائر اله هله لک هیچ بر معلوماتم یوقدر . (آذری) چلبی نك آذری تورکی اولدیغنی ایستهر ایسته من اعتراف ایدن بعض عثمانلی محررلری نه دنسه مسئله نك بزدن اوتری چوق اهمیتی اولان بو طرفنی آیندینلاشدیرامایاراق اوستی اورتولی براقشیر . »

واقعا مختلف زمانلرده ، مختلف عامللرک تحت تاثیرنده تورکیایه برچوق آذری شاعر و عالملری کله شدرکه ، بوخصوصده برچوق تاریخی معلوماته مالک بولونمقده یز؛ فقط آذری چلبی بونلر کبی (مهاجر) صفتنی حائز ده کیلدر . محرر ، بر معتاد مأخذ کوسترمدن ، « آذری چلبی » نك آذربایجانلی اولدیغنی « بعض عثمانلی محررلری » نك ده اعتراف ایتدیکنی قطعیتله ادعا ایدیور؛ واونلری ، شاعرک « هانکی تاریخده ونه سپیدن دولای آذربایجانلی ترک ایتدیکی » حقتده معلومات ویرمه دکلرندن دولای مواخذه یه بیله قالدیشور .

اولا: تاریخ ادبیات و کتابیات ساحه سنده اثر وجوده کتیرمش اولان بوتون عثمانلی مورخ و تذکره جیارینک اثرلرنده ، آذری چلبینک آذربایجانلی اولدیغنی و آذربایجاندن هجرت ایتدیکی خصوصنده برکله یه بیله تصادف ایدیلمز . حتی سلمان ممتازک مراجعت ایتدیکی وتمامیله شایان اعتماد اولمایان « عثمانلی مؤلفلری » ایله « قاموس الاعلام » ده ده اونک آذربایجانلی اولدیغنه عائد معلومات یوقدر .

ثانیاً آذربایجاندن « دیارروم » کله رک بوراده اقامت ایدن شاعرلرک ، عاملرک ویاخود تورکیاده ادبیاته مشغول اولارق تذکره لره کچه جک درجه ده قدرت کوستهرن آذربایجانلیلرک (غیر عثمانلی) اولدقلری ، دائماً « بحمد ، دیار

عجمدن کلمشدر ، اداسی عجمانهدر ، عجم حدودینه یاقین ممالکدندر . بیرامن کوه کورجستاندندر « تعبیرلریله تصریح ایدیلشدر . آذری شاعرلرنده حبیبی ، بصیری ، فغانی و سائر حقنده معلومات ویرمن تذکره لرده اولدیفنی کی . « آذری چلبی نی » ایسه تذکره لر بویله بر تعبیرله یاد ایتیمور . هجری اونجی عصرک صوکلرنده ارتحال ایدهن آذری چلبی حقنده ، بوتارینخدن صوکر ا یازیلان تذکره لر قطعی و صریح بر صورتده معلومات ویرمکده درکه ، هبسی ، شاعرک ، اونجی عصر تورکیاسنک معروف « معلم زاده » عائله سنه منسوب اولدیفنده متحدددرلر [۴] .

بز بوراده مختلف منبعله استناداً آذری چلبینک حیات خصوصیه سی ووجوده کتیردیکی آثار حقنده معلومات ویرمکی صددمن خارجنده عد ایدرک تفصیلاته کیریشمیه جکز . یالکمز ، منسوب اولدیفنی عائله نک تورکیالی اولدیفنی وثیقه لرله کوسته ره رک آذری چلبینک عثمانلی تورک شاعری اولدیفنی داها جذری بر صورتده اثبات ایده جکز :

آذری چلبینک باباسی « منلا احمد بن صالح » ، بروسه ، کوتاهیه و دیگر آنادولو شهرلرنده مدرس و « صدر » اولدقدن صوکر ا روم ایلی صدارته نائل اولمش و بو وظیفه ده ایکن (طقوز یوز سکسان ربیع الاولنده سن شریفاری واصل هفتاد اولدقده) وفات ایله مشدر [۵] .

منلا احمدک باباسی آذری چلبی نک بیوک باباسی اولان « مصلح الدین بن مصطفی خلیل » (جامع مناقب اولان کمسنه نک والدی اولوب . طاشکبری نام قصبه ده تولد تولد ایدوب عالم صغرده والدندن قرائت ایدوب) ، (جمله فضلائک مقبولی اولوب آندن سلطان سلیم خانه معلم اولمشار) در [۶] .

[۴] قینالی زاده حسن چلبی تذکره سی (دارالفنون کتبخانه سی - یازمه - ۲۶۹۶) ، عطائی نک شقایق ذیلی (دارالفنون کتبخانه سی - ۳) ، ریاضی تذکره سی - (عینی کتبخانه ده - ۲۲۲۱) .

[۵] کلدسته ریاض عرفان - بروسه لی بلیغ (دارالفنون کتبخانه سنده نومرو ۷۰ ، صحیفه ۳۰۰) ، شقایق ذیلی - عطائی .

[۶] طاش کوپری زاده - شقایق . (دارالفنون کتبخانه سی - یازمه - ۲۷۱۰) .

آکلاشیلدینی وجهله، پادشاهه معلمک یامق کبی کبار ومستنا بر وظیفه ایفا
ایتدیکندن دولایی بو ذاتک کندیس «معلم» واولادلری «معلم زاده» لقیله
شهرت قازانمشدر. مصلح‌الدین افندی نهایت بروسه‌ده مدرسلک یاپارکن (تاریخک
طقوز یوز اوتوز بشنده فوت اولمشدر) [۷].

ایشته وثیقه‌لرکده واضحاً کوسته‌ردیکی کبی آذری چلینک عائله‌وی منشائی
آنادولونک قسطنیونی ولایتی قضالردن اولان «طاش کوپرو» در. بو صورته
شاعرك آذربایجانلی اولمادینی قطعی صورتده تحققی ایتش بولونور.

مشهور «نقش خیال» صنعتکارینک تورکیالی بر شاعر اولدینی حقنده کی بو
صریح ایضاحاتدن سوکرا اسکی عصرلرده آذربایجانده ده «شیخ آذری» مخلصلی
معروف بر ذاتک یتیشدیکنی سلمان ممتازه بز کوسته‌ره بیلیرز:

اصل اسمی «حمزه بن علی بن مالک الطوسی البهقی» اولان بو ذات، جنوبی
آذربایجان قصبه‌لردن (اسفراین) ده ظهور ایتش وینه اسفراینده هجری [۸۶۶]
تاریخنده وفات ایله مشدر [۸]. الده موجود اثرلری عجمجه اولان بوشاعر-متصوف
[۹]، دو قوزنجی عصر هجریده آذربایجان وایرانده حاکم اولان «باطنی» جریانلرده
مهم خدماتی سبق ایدن ذواتندرد [۱۰]، که بوراده حیاتی حقنده فضله معلومات
ویرمک صدمز خارچنده در.

امین عابد

- [۷] یوقاریده کی منبعار. کلدسته ریاض عرفان، شقایق و ذیلی.
[۸] دواتشاه سمرقندی تذکره‌سی و «نوائی» نک «مجالس النفاث» ی.
[۹] «شیخ آذری» نک ناتمام بر دیوانی، دارالفنون کتبخانه‌سنه نقل اولونان
خالص افندی کتبخانه‌سنه «۵۱۳۲» نومروده مقید: عصمت بخاری، بساطی، خیالی*
بخاری وشاهی نامنده دورت شاعرك فارسی دیوانلرینی احتوا ایدن جلدده موجود در.
اسکی شعر مجموعه‌لریله بعض تذکره‌لرده ده پراکنده حالده اثرلرینه تصادف ایدیلیر.
[۱۰] کوپرلی زاده فواد بک. آنادولوده اسلامیت [ادبیات فاکولته‌سی مجموعه‌سی
سنه ۲، صایی ۶].